

потенціалу нелінійних проявів самосвідомості у контексті зміни ставлення індивіда як до себе, так і до інших, а також до соціальних умов власної життєдіяльності. Джерел – 14.

Ключові слова: особистість, самосвідомість, лінійна система, нелінійна система, ставлення індивіда.

Третьяченко В. А.

ЛИНЕЙНЫЕ И НЕЛИНЕЙНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ САМОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье анализируются научные подходы к рассмотрению особенностей формирования и функционирования самосознания личности. Анализируются отличия, которые имеют место в линейных и нелинейных самоорганизующихся системах. Сделано обобщение относительно использования потенциала нелинейных проявлений самосознания в контексте изменения отношения индивида, как к себе, так и к другим, а также к социальным условиям собственной жизнедеятельности. Источников – 14.

Ключевые слова: личность, самосознание, линейная система, нелинейная система, отношение индивида.

Третьяченко Валерія Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

UDK 159.9

Chaikina S. V.

THE FORMATION OF CHILD'S SELF-ESTEEM IN ONE-PARENT FAMILY

The social factor plays the main role in the individual's formation, as a personality is a measure of social human's development. Family is an essential part of the formation of an individual and his self-esteem. In families happens children's primary socialization, awareness of what is good and what is bad, the formation of moral basis, life admonitions and value orientations, determination of interests, life aims etc. But modern Ukrainian family experiences not its best times. Its functions are adversely affected by such problems as population's impoverishment, housing issues, system's of conventional educational values degradation, unemployment etc. Our government thoroughly takes care of family's welfare and its moral wellbeing. Future citizens of our society are brought up in families. Adults, especially the closest relatives – mother and father – are responsible for their children's future moral and physical state. In time a child from one-parent family starts to realize, that, for example, he has only his mother, it inspires him with worry, anxiety, raises nervous system's excitement. All these factors influence on the self-esteem's formation. Sources – 10.

Key words: self-esteem, personality, family, one-parent family, development, individual.

Problem's statement. Among personal formations, that determine person's behavioural and psychological peculiarities, his relations with those around one self-esteem has the main meaning. Family plays an exceptionally important role in the formation and development of child's self-esteem. However, despite a great amount of researches, modern psychology tells about the complexity of structure and determination of this formation, than about adequacy of stored knowledge. There is a range of problems that concern one-parent families, social-economical, pedagogical, medical and psychological ones are included. Lately the list of social safety net has considerably shortened and the level of social protection has decreased. There are several reasons of one-parent families' formation. The most widespread is connected with family breakdowns in consequence of divorces. Because of children from one-parent families can not watch relations between men and women, they grow up having no complete model of such relations. Of course, in one-parent families parents' duties can not be realized entirely. It is straightly connected with the terms of self-esteem's formation research in ontogenesis: if in childhood and infancy way of communication between a mother and a child plays a persuasively important role in formation of child's basis and self-consciousness, then in primary school age this role mainly stays undiscussed.

The analysis of the latest researches and publications. R. Burns [3, 340], analyzing a great amount of American authors' researches says, that between preschool and primary school age there is a qualitative leap in self-esteem's development. But a broad definition of this term deprives of concreteness,

do not let describe enough the changes, that are happening. So, S. Coopersmith calls the self-esteem as an attitude of the individual to himself, which gradually forms and gets an usual character; it becomes apparent as an approval or a disapproval, the level of which he defines as an assurance of an individual in his self-esteem, solemnity. The main achievement of primary school age in the area of development of the image of "I", as to S. Harter, there is a differentiation and an integration of child's self-imagination. Gradually self-esteem obtains such qualities as reflexiveness, differentiation, firmness and adequacy. The biggest effect on child's self-esteem makes an academic performance and teacher's marks, although parents' part at that age period also save. General self-esteem as a sense of self-value at primary school age stays one of the most important indexes of child's psychological well-being. The high level of general self-esteem helps to adjust faster at school, to take things easier and to overcome difficulties (R. Burns, 1986; S. Harter, 1998). Children, who are characterized by a high level of general self-perception, are notable for more openness, kindness, they get to know with new people easier and find new friends faster.

M. Rosenberg thinks that self-esteem represents the degree of development of individual's sense of self-respect, sense of self-value and positive attitude to everything that belongs to his area of "I". That is why low self-esteem assumes self-aversion, self-rejection, negative attitude to his personality.

Analyzing different methods of dimension of global self-esteem, R. Wiley writes that the principle of simple summing up of private self-esteems used in building of diagnostic procedures, is a show of theoretical illiteracy and steps for calculation of points' solemnity and it's contribution to general self-esteem have to be made.

According to A. Lipkina, [6, c.132 – 157] self-esteem is a person's attitude to his abilities, opportunities, personal features and also to the surrounding world. It can exist, when person's opinion of himself is the same as he is in reality. In such cases when a man esteems himself not objectively, when his opinion of himself differs sharply from what others think about him, self-esteem is more often wrong or as psychologists call it inadequate.

Psychologically-pedagogical researches (S. Greckaya, M. Dubrovina, A. Zaharova, L. Meteliovna) show that most first-formers have overvalued self-esteem, graduates from primary school have the lower one, and this tendency keeps through whole education. Appropriate theoretical, practical, psychological training of all members of the pedagogical process: pupils, teachers, parents - is needed, what tells about the necessity of studying the problem deeply.

As to our psychologists such as like B. Anan'ev, L. Bozhovich, S. Rubinshtein, P. Chamata consider self-esteem as a part of personality's self-consciousness and as a result of its development continued by the whole human's being.[2,4].

There is a self-esteem problem in local psychology that is being attacked mainly in the boundaries of ancient psychology. The subject of studying and analyzing is a process of self-esteem's formation and settling, the dynamics of its qualities in ontogenesis. And also self-esteem is concerned to be one of the components which form self-awareness. A great example of such a method to self-esteem analyzing are the researches of I. Chesnokova which are dedicated to studying the changes of self-esteem's peculiarities as one of the components of self-awareness in particular depending on self-esteem's peculiarities of external assessment. So, self-consciousness is person's awareness of himself as an individual, his physical strength and mental abilities, deeds and actions, his motives and goal, his attitude to the surrounding world, other people and himself.

Analyzing the researches of L. Alekseev, N. Bozhovich, A. Lipkina, E. Chernosvistova, we should mention that the central characteristic of any personality is "I - CONCEPTION"[1, 4, 6, 10]. «I - CONCEPTION», as to a famous psychologist I. Shakhov is quite a persistent and realized system of personality's notion of himself which is a base for a person to create an attitude to himself and his relations with other people. The definition of «I - CONCEPTION» entered the dictionary of a Russian pedagogue – practitioner not so long ago, at the beginning of 1970s. But studying of this psychological structure was being carried on many years ago. In the works of an American psychologist W. James, the founder of psychoanalysis Z. Freud and his daughter A. Freud were made the basis of studying of this psychological phenomenon. A great amount of works were dedicated to this problem by famous national psychologists such as I. Kon, A. Spirkin, V. Stolin, I. Chesnokov[5, 9].

In the literature which is dedicated to the «I - CONCEPTION» two circumstantial definitions can be found. The first definition belongs to K. Rogers[8].

He is considered that «I - CONCEPTION» consists of notions about personal features and individual's abilities, notions about opportunities of his relations with other people and with the surrounding world, value notions, connected with objects and actions, and notions about goals or ideas which can positively or

negatively directed. So, it is a complicated structured picture which exists in the individual's consciousness as an independent figure or background and includes as personal "I" as relations which it can have and also positive and negative values which are connected with features and relations of "I" in the past, present and future.

In the second definition, which belongs to R. Stanes, «I - CONCEPTION» is defined as a system of notions, images and assessments that refer to the individual which exists in the individual's consciousness. It includes assessing notions which occur as a result of individual's reactions on himself, and also notions about how he looks in front of other people; based on the latest the notions about what he would like to be and how he should behave are formed.

As a result of special researches was found out that the self-esteem of a child under school age, primary school age and a teenager sharply differs with a level of components development (O. Belobrikina, L. Bozhovich, D. Elkonin, D. Olshanskiy, L. Suleymanov, G. Tsukerman). The analysis of marked self-esteem's components' development allows to make a conclusion that primary school age is especially sensitive to self-esteem's formation. Many scientist who deal with social problems, affirm that children who are brought up in one-parent families are more disposed to various problems than children who are brought up in full families. Sociological researches persuasively attest that children suffer when they are brought up in family situations which differ from that one where a child grows in a full family with both parents. Some individual aspects of this problem were described in L. Bozhovich's works.

Goals of the article. To reveal the peculiarities of a child's self-esteem formation from a one-parent family.

Main material and results of the research. The special place among the problems of child's upbringing belongs to the upbringing in a one-parent family. There are several sources of one-parent families' formation: as a result of a divorce, children born out of wedlock, death of one of the parents or their separate living. Nowadays the most widespread source of one-parent families' formation is a divorce. It should be mentioned that the biggest part of divorces belongs to the families who have children. The relations between parents and children change a lot due to divorces. The atmosphere in a one-parent family considerably has an influence on the child's self-esteem formation. Strained atmosphere inside and outside of the family together with exacerbation of relations between parents, arguments, mutual blaming and also together with tactless curiosity of surrounding people, their straight phrases help disorganization, social child's deformation, lessening parents' authority, forming inferiority complex, spite, jealousy etc. Absence of one of the parents breaks harmony of the child's development, makes it potentially more subject to development of different deviations, psychological complexes and problems. Although sometimes presence of a full family doesn't guarantee harmonious self-esteem development, but it arranges better conditions for it.

Self-esteem is a person's knowledge of himself and his attitude to himself altogether. Self-esteem consists of child's determination of his own abilities, deeds, qualities, motives and goals of his behaviour, notion of them and assessing attitude to them. Child's ability to assess his strength and capability, aspiration, to bring into correlation with external circumstances, demands define one and another goal by himself has a great significance in personality's formation. The main means and methods of self-esteem are introspection, self-analysis, self-report, self-control and comparison.

Self-esteem is not permanent, it changes depending on circumstances. The source of assessing knowledge of different individual's notions of himself is his social, cultural entourage, where assessing knowledge is normatively fixed in linguistic definition. The source of assessing of individual's notions also can be social reactions on its definite display introspection.

Self-esteem represents the level of individual's development self-respect sense, sense of personal value and positive attitude to everything which refers to the sphere of his "I".

The specific way of one-parent's family life reflects a lot on self-esteem's formation. Absence of one parent in a family can be a reason of a low children's self-esteem. In families without father, boys don't see an example of men's behaviour in the family which helps to form a low self-esteem the process of their socialization, inadequate notion of role functions of a man, father. Behaviour of an unmarried mother in a family in many cases is stipulated by absence of another parent. It also influences on girls' self-esteem who are brought up in families without father, disfigures their notion of role functions of a woman, wife and mother. Children who are brought up in an one-parent family are defrauded of an example of relations between a man and a woman in a family which negatively influences on their socialization in general and on preparation for their future family life. Psychology and pedagogy assess an index of children's identification with their parents as one of the main characteristic of family upbringing

effectiveness. And also a child expresses the acceptance of their parents' moral and ideological standards. Realization of this component of educational process in one-parent family deforms because of the absence of one parent. In one-parent families besides the previous problems, absence of mother's caress is added, without which children's upbringing can not be entire either.

Conclusion. So, absence of one parent leads to breach of harmonious child's self-esteem's development and as a result to complication of mechanism of social competent personality's formation. Among unfavourable characteristics, which are usual for children who grow up in a one-parent family, there are permanent feeling unhappy, uncertainty of the future, overestimated irritation. Such a chronic stress can cause crisis states, which reflect as a sense of impasse and apathy. To support high self-esteem and ensuring an ability to struggle with difficulties, which are actual for a child, it is necessary to conduct a special correction work. A specific peculiarity of children is that a period when only independent notions of themselves and those who surround us are formed a child is a marvellous dreamer. That is why, during this period formation of positive preparations for life and notions of himself can be influenced in a great way. Also, it is important to remember that kind and tactful support from adults who could help to realize aspiration for independence is necessary. Love, warmth and acceptance of essential in the case of high level development of self-attitude's positive qualities. That is why it is necessary to help a child during this difficult period of growing up and first of all, to be on honest and trustful terms. To give to understand by your attitude that you understand and share his anxiety, value and respect, accept the child as he is.

Literature

1. Алексеев Н.Г. Методология рефлексии концептуальных схем деятельности, поиска и принятия решения / Н.Г. Алексеев. – Новосибирск : АН СРСР, 1991.
2. Ананьев Б.Г. «Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания» / Б.Г. Ананьев // Проблемы обучения и воспитания в начальной школе. - М., 2000. – с. 221.
3. Бернс Р. Развитие «Я – концепции» и воспитание. / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 2006.
4. Божович Л.И. «О некоторых проблемах и методах изучения личности школьника» / Л.И. Божович // Вопросы психологии личности школьника. М., Просвещение, 2008.
5. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С. Кон. – С.132 – 157.
6. Липкина А.И. «Педагогическая оценка и её влияние на формирование личности неуспевающего школьника» / А.И. Липкина // Психологические проблемы неуспеваемости школьников. – М., 1991. С. 132–157.
7. Психологический словарь. – М., 1997.
8. Роджерс К.Взгляд на психотерапию. Становление человека. / К. Роджерс. – М.: прогрес, 1994.
9. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание / А.Г. Спиркин. – М., 1972
10. Черношвистов Е.В. Личность и её окружение / Е.В. Черношвистов. – М. : Крон, 1996.

References

1. Alekseev N.G. Methodology reflection of conceptual schemes, search and decision-making / N.G. Alekseev. – Novosibirsk : AC USSR, 1991.
2. Ananiev B.G. «Development of children in the process of initial training and education» / B.G. Ananiev // The problems of training and education in primary school. - M., 2000. – p 221.
3. Berns R. The development of “I – conception” and education. / R. Berns – M.: Progress, 2006.
4. Bozhovich L.I. «About some problems and methods of studying the individual student» / L.I. Bozhovich // Questions of personality of psychology student. M., Prosveshchenie, 2008.
5. Kon I.S. Opening «I» / I.S. Kon. – P.132 – 157.
6. Lipkina A.I. «Educational evaluation and its influence on personality poor schoolboys» / A.I. Lipkina // Psychological problems of school underachievement. – M., 1991. P. 132–157.
7. Psychological dictionary. – M., 1997.
8. Rosgers K. A look at psychotherapy. Becoming a man. / K. Rogers. – M.: progress, 1994.
9. Spirkin A.G. Consciusness and self-awareness / A.G. Spirkin. – M., 1972
10. Chernosvistov E.V. Personality and his surroundings / E.V. Chernosvistov .– M. : Kron, 1996.

Чайкина С.В.

ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ДИТИНИ В НЕПОВНІЙ СІМ'Ї

Провідну роль у формуванні особистості відіграє соціальний фактор, оскільки особистість є мірою соціального розвитку людини. Суттєве місце у формуванні особистості та її самооцінки, особливо у дитячому віці, посідає сім'я. В сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини, усвідомлення того, що добре і що погано, формування морального фундаменту, життєвих настанов і ціннісних орієнтацій, визначення кола інтересів, життєвих перспектив тощо. Але сучасна українська сім'я переживає не кращі часи. На її функціях негативно позначаються такі негаризди, як зубожіння населення, житлові проблеми, деградація системи традиційних виховних цінностей, безробіття. Наша держава виявляє всебічне піклування про добробут сім'ї її моральне здоров'я. У сім'ї зростають майбутні громадяни нашого суспільства. Відповідальність за те, якими вони будуть, за їх моральний та фізичний гарт несуть дорослі, насамперед найближчі – матір і батько. У неповній сім'ї дитина з часом починає усвідомлювати, що із батьків, наприклад, у неї є лише одна мама, це вселяє їй хвилювання, стурбованість, підвищує збудливість нервової системи. Всі ці фактори впливають на формування самооцінки. Джерел – 10.

Ключові слова:самооцінка, особистість, сім'я, неповна сім'я, розвиток, індивід.

Чайкина С.В.

Формирование самооценки ребёнка в неполной семье

В неполной семье ведущую роль в формировании личности играет социальный фактор, поскольку личность является мерой социального развития человек. Существенное место в формировании личности и ее самооценки, особенно в детском возрасте, занимает семья. В семье происходит первичная социализация ребенка, осознание того, что хорошо и что плохо, формирование нравственного фундамента, жизненных установок и ценностных ориентаций, определение круга интересов, жизненных перспектив. Но современная украинская семья переживает не лучшие времена. На её функции негативно сказываются такие проблемы, как

нищета населения, жилищные проблемы, деградация системы традиционных воспитательных ценностей, безработица. Наше государство проявляет всестороннюю заботу о благосостоянии семьи, нравственном здоровье. В семье растут будущие граждане нашего общества. Ответственность за то, какими они будут, за их моральную и физическую закалку несут взрослые, прежде всего близкие – мать и отец. В неполной семье ребенок со временем начинает осознавать, что из родителей, например, у него есть только одна мама, это вселяет ему волнения, беспокойство, повышает возбудимость нервной системы. Все эти факторы влияют на формирование самооценки. Источников - 10.

Ключевые слова: самооценка, личность, семья, неполная семья, развитие, индивид.

Чайкіна Світлана Вікторівна – здобувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 159.98

Черкашин А.І.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ

В статті викладені та охарактеризовані основні методологічні підходи до формування особистості працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України. Зазначено, що врахування особистісного, діяльнісного, системного, синергетичного, компетентнісного, культурологічного та аксіологічного підходів у навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах МВС України буде сприяти формуванню високопрофесійної особистості працівників органів внутрішніх справ. Джерел – 16.

Ключові слова: методологічні підходи, особистість, працівники органів внутрішніх справ, вищі навчальні заклади, Міністерство внутрішніх справ

Постановка проблеми. Реформування системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) вимагає підвищення якості професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах (далі - ВНЗ) Міністерства внутрішніх справ України.

Вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ України є державними навчальними закладами, які підпорядковані МВС, засновані і діють згідно із законодавством України, реалізують відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми підготовки фахівців за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечують навчання, виховання та професійну підготовку осіб з урахуванням нормативних вимог у галузі вищої освіти з метою задоволення освітніх потреб особистості, суспільства і держави, а також здійснюють наукову і науково-технічну діяльність.

Демократичні процеси, які відбуваються в Україні, переорієнтація діяльності працівників ОВС з каральних функцій на надання сервісних послуг у правоохоронній галузі вимагають зміни освітньої парадигми та визначення методологічних підходів до підготовки фахівців у ВНЗ МВС України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми дослідження методологічних підходів до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах присвячені роботи О. М. Бандурки, Л. М. Балабанової, В. І. Барко, І. Д. Беха, О. О. Бодальова, С. П. Бочарової, С. М. Гусарова, О. В. Киричука, Н.В. Кузьміна, В. Т. Лісовського, С. Д. Максименка, Л. І. Мороз, В. І. Носкова, П. І. Підкасистого, В. О. Сластьоніна, В. О. Тюріною, О. І. Федоренко та ін.

Метою статті є визначення методологічних підходів до формування особистості працівників ОВС у ВНЗ МВС України.

Виклад основних матеріалів та результатів дослідження. Категорія «особистість» є постійним предметом різнопланових теоретичних і прикладних психологічних досліджень, практично-змістовна, методологічна складова якого постійно уточнюється.

А. М. Бойко зазначає, що особистість «у конкретно-історичних обставинах виступає як цілісність, що задана природною і певною соціальною системою...В основі загальної концепції людської особистості – реальна жива людина із плоті і крові, з внутрішніми суперечностями і потребами, проте особистість поєднує в собі риси не лише індивідуума неповторного, а й суспільно значущого, загальнолюдського. Тому вона є об'єктом вивчення філософії, психології, педагогіки, соціології та інших наук про людину» [4, с. 627].

С. У. Гончаренко пропонує розглядати особистість у широкому розумінні, як конкретну, цілісну людську індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей; у вужчому,